SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:266

av Mikael Oscarsson (KD)

Upphovsrättslig ersättning till personer med sjuk- eller aktivitetsersättning

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur ersättning för att någon annan använder ett verk som en person har upphovsrätt till kan undantas från att i sig utgöra underlag för bedömning av arbetsförmåga vid prövning av rätten till sjukersättning och aktivitetsersättning och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda ett årligt belopp, förslagsvis motsvarande ett prisbasbelopp, upp till vilket sådan ersättning inte ska minska sjukersättning eller aktivitetsersättning och inte föranleda individuell prövning och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur sådan ersättning ska hanteras vid beräkning av bostadstillägg och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

I daglig verksamhet enligt LSS runt om i landet skapas konst, musik, bild, text, design, hantverk och sceniska uttryck. Ibland får det som skapas ett ekonomiskt värde. En målning kan tryckas som affisch eller vykort, ett mönster kan användas på textilier och en låt kan framföras offentligt. När ett verk möter en publik eller en köpare stärks ofta upphovspersonens självkänsla och delaktighet. Frågan är därför inte främst ekonomisk, utan framför allt funktionsrättslig.

Den som skapar ett verk med tillräcklig originalitet är upphovsperson och har enligt upphovsrättslagen ensamrätt att bestämma över verket, och därmed rätt att ta betalt när någon annan vill använda det. Men för personer med sjukersättning eller aktivitets-ersättning är det i dag osäkert om de kan ta emot sådan ersättning utan att deras

grundtrygghet sätts i fråga. Denna motion syftar till att undanröja den osäkerheten på ett avgränsat och kontrollerbart sätt.

Ett glapp mellan regelverken

Problemet uppstår där fyra regelverk möts. Daglig verksamhet är inte en anställningsform och ska inte organiseras som reguljär produktion. Upphovsrätten ger samtidigt deltagaren rätt till sitt eget skapande, vilket innebär att verksamheten inte fritt kan förfoga över verken. Skattereglerna kan göra ersättningen deklarationspliktig. Och socialförsäkringen saknar i dag en tydlig hantering av hur sådan ersättning förhåller sig till bedömningen av arbetsförmåga.

Resultatet blir ett moment 22. Verksamheter som vill vara försiktiga avstår från att sprida eller sälja verken, och deltagarens skapande får aldrig möta en publik. Andra säljer produkter baserade på deltagarnas verk men låter intäkten stanna i verksamheten, vilket innebär att upphovspersonen inte får del av värdet av sitt eget verk. Den tredje vägen, att faktiskt ersätta upphovspersonen, är den enda som är både upphovsrättsligt och etiskt riktig. Men det är också den som skapar störst osäkerhet för den enskilde.

Två olika ordningar inom socialförsäkringen

För den som fick beslut om sjukersättning senast i juni 2008 finns möjligheten till steglös avräkning. Där gäller ett fribelopp motsvarande ett prisbasbelopp, 59 200 kronor år 2026 vid hel sjukersättning, och inkomster därutöver minskar ersättningen gradvis.

För beslut fattade från och med den 1 juli 2008 sker ingen avräkning mot inkomst. I stället prövas rätten till ersättning. Den som visar arbetsförmåga kan få sin rätt till sjukersättning omprövad. Motsvarande logik gäller aktivitetsersättning. Det finns alltså ingen undre gräns: även en mycket liten ersättning kan i princip leda till en prövning av hela rätten till ersättning. Det är denna ordning som gäller för i stort sett alla som i dag har aktivitetsersättning eller deltar i daglig verksamhet. Till detta kommer att ersättningen kan påverka bostadstillägget.

Nuvarande ordning är en följd av en reform med helt andra syften. Frågan om hur upphovsrättslig ersättning bör hanteras har aldrig prövats särskilt.

Att få betalt för att ett verk används är inte att arbeta

Vid prövning av rätten till sjuk- och aktivitetsersättning bedöms personens förmåga att försörja sig genom förvärvsarbete, bland annat förmågan att arbeta regelbundet och uthålligt, passa tider och hålla ett fungerande arbetstempo. Ersättning för upplåtelse av upphovsrätt säger inget om detta. Den betalas för användningen av ett verk, inte för arbetade timmar. Den kan komma flera år efter att verket skapades, avse ett verk som tog en timme att göra och helt utebli för ett verk som tog flera år. Den kan fortsätta betalas ut sedan upphovspersonen slutat skapa och efter upphovspersonens död tillfalla arvingar som inte hade något med verket att göra.

Ersättningens storlek speglar alltså efterfrågan på verket, inte upphovspersonens arbetsförmåga. Ett exempel gör detta tydligt. En deltagare i en daglig verksamhet med konstnärlig inriktning målar en tavla som verksamheten vill trycka som affisch.

Deltagaren målar lika mycket dagen efter försäljningen som dagen före. Det enda som har förändrats är att någon annan har fattat ett köpbeslut. Ändå är det deltagarens trygghet som blir osäker.

Om personen utför arbete i samband med skapandet eller försäljningen kan den faktiska aktiviteten bedömas för sig. Men själva ersättningen bör inte kunna läggas till grund för slutsatsen att arbetsförmågan har förbättrats. Socialförsäkringen innehåller redan avgränsningar av vad som påverkar bedömningen, till exempel möjligheten för den som har hel sjukersättning att efter anmälan arbeta upp till fem timmar i veckan. Principen är alltså redan etablerad. Frågan gäller var gränsen ska gå.

Våra nordiska grannländer har en nedre gräns

Norge, Danmark och Finland har alla en nivå under vilken en person med varaktigt nedsatt arbetsförmåga kan ha inkomster utan att grundtryggheten påverkas. Grannländernas undantag är dessutom bredare än det som föreslås här, eftersom de omfattar arbetsinkomster generellt. Denna motion avser enbart ersättning för användning av egna verk.

Tabell 1 Nedre inkomstgräns för personer med varaktigt nedsatt arbetsförmåga, 2026

Land	Nivå 2026	Över gränsen
Norge	1 G, 136 549 NOK/år (efter två år med uføretrygd)	Gradvis reduktion
Danmark	94 100 DKK/år (ensamstående)	Avräkning med 30 procent
Finland	Minst 990,90 EUR/månad	Pensionen kan vila, förloras inte
Sverige, beslut t.o.m. juni 2008	59 200 SEK/år (ett prisbasbelopp)	Steglös avräkning
Sverige, beslut fr.o.m. juli 2008	Ingen nedre gräns	Omprövning av rätten till ersättning

Källor: NAV, Stortinget (Lovvedtak 45 2025–2026), borger.dk, Keva, Försäkringskassan.

Jämförelsen visar att en nedre gräns är administrativt genomförbar och inte har betraktats som ett hot mot systemens legitimitet. Sverige är därmed strängast i Norden, trots att det som efterfrågas här är snävare än det grannländerna redan tillämpar.

Förslagets utformning

Förslaget består av två delar som bör hållas isär.

Den första delen är en principregel: ersättning för att någon annan använder ett verk som en person har upphovsrätt till utgör inte i sig underlag för bedömning av arbetsförmåga. Regeln gäller oavsett belopp och är en fråga om klassificering, inte om förmåner.

Den andra delen är en beloppsregel: upp till ett årligt tak ska sådan ersättning inte minska sjukersättning eller aktivitetsersättning och inte föranleda individuell prövning. Ett prisbasbelopp, 59 200 kronor år 2026, är en lämplig utgångspunkt eftersom nivån redan tillämpas inom den steglösa avräkningen. Taket är inte en principgräns utan ett skydd mot kringgående. Över taket sker prövning på vanligt sätt, med principregeln

fortsatt gällande. Utan denna åtskillnad skulle allt över taket riskera att tolkas som bevis på arbetsförmåga, vilket skulle återskapa den osäkerhet reformen ska undanröja.

Skyddet bör avgränsas enligt följande:

- Det gäller ersättning för användning av egna verk, till exempel konst, bild, design, musik, text, fotografi, hantverk och sceniska verk, i form av licens- eller royalty-ersättning.
- Det förutsätter ett dokumenterat avtal om upplåtelse av rätten att använda verket, och att ersättningen betalas för användningen och inte per arbetad timme eller producerad enhet.
- Det omfattar inte timlön, styckersättning eller löpande produktion, och kan inte ersätta lön där anställning föreligger.
- Det förutsätter upphovspersonens informerade samtycke till användningen och ger inte verksamheten någon utökad rätt att sprida eller sälja verket.

Försäkringskassan ska inte bedöma verkshöjd. Den prövningen är upphovsrättslig och avgörs ytterst av domstol. Avgränsningen bör i stället bygga på ersättningens rättsliga form, vilket är en formell kontroll av samma slag som myndigheten redan gör i andra sammanhang. Ett standardiserat royaltyavtal för daglig verksamhet, framtaget av funktionsrättsrörelsen och berörda organisationer, skulle underlätta tillämpningen. I utredningen bör även prövas om regeln bör omfatta immaterialrättslig ersättning i vidare mening, exempelvis för mönsterrätt, eftersom samma rättighetskollision kan uppstå där.

Under taket uppstår ingen handläggning: inget att registrera, ingen ansökan och inget beslut. Ordningen blir därmed enklare än den steglösa avräkning som Försäkringskassan redan administrerar.

Bostadstillägget

Bostadstillägget beräknas på en bidragsgrundande inkomst som omfattar samtliga inkomstslag. Ett undantag för ett enskilt slag av ersättning är en systemisk avvikelse, och invändningen om olikbehandling mellan personer med lika stor faktisk inkomst är befogad. Samtidigt är det bostadstillägget som slår hårdast mot dem med minst marginaler. Den som får 6 000 kronor för användningen av ett verk men samtidigt förlorar en del av sitt bostadstillägg har inte fått den trygghet som avses. Regeringen bör därför utreda antingen ett undantag i den bidragsgrundande inkomsten motsvarande taket eller en gradvis avräkning. Om en fullständig lösning visar sig svår att förena med bostadstilläggets systematik bör utredningen ändå kunna lämna förslag för sjuk- och aktivitetsersättningen.

Kostnader och effekter

Staten betalar inte ut någon ersättning. Den uppstår genom att någon vill använda ett verk som personen själv har skapat. Den offentliga kostnaden uppkommer endast i de fall där ersättningen annars skulle ha minskat en utbetalning. Med den föreslagna avgränsningen bör kostnaden vara begränsad, sannolikt i storleksordningen tiotals miljoner kronor per år, vilket bör preciseras i en utredning.

Dagens ordning skapar också incitament att inte betala ut något alls, vilket innebär att deltagares verk används utan ersättning utan att det lämnar spår någonstans. Ett dokumenterat royaltyavtal är betydligt mer transparent än den informella praxis som råder i dag. Reformen skulle skydda upphovspersonens rätt, minska risken för exploatering, göra det tryggare för verksamheter att visa och sprida verken och stärka de funktionsrättspolitiska målen om delaktighet och självbestämmande.

Mot denna bakgrund bör riksdagen ställa sig bakom det som anförs i motionen och ge regeringen till känna att en sådan reform bör utredas.

Mikael Oscarsson (KD)